

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,- per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

DE ENGELSE OMROEP EN DE HUMANISTEN

De stichting van de Humanistische Luisterkring in Nederland heeft navolging gevonden. Uit Engeland komt n.l. het bericht, dat men daar is overgegaan tot het oprichten van luistergroepen, die tot op zekere hoogte het zelfde beogen als in ons land, al zijn er enkele kenmerkende verschillen. Bij ons was de oprichting van de Luisterkring noodzakelijk om duidelijk te maken dat een groot deel van de luisteraars er overwegend bezwaar tegen heeft, wanneer bij invoering van het voorgestelde ontwerp-radiowet de humanistische uitzendingen niet op dezelfde voet zullen worden behandeld als die van de kerken en voor de humanisten geen zendtijd ter beschikking zal komen. In Engeland is de situatie geheel anders, omdat daar alle uitzendingen verzorgd worden door de B.B.C. en men afhankelijk was en is van de bereidheid van de leiding van dit lichaam om uitzendingen met een humanistisch karakter voor de microfoon te brengen. Onze Engelse geestverwanten waren over die bereidheid niet zo erg te spreken en men heeft vorig jaar enige malen met de voorzitter en de directeur-generaal gesproken en gevraagd een advies-commissie voor de uitzending van humanistische beschouwingen in te stellen. Dit verzoek werd afgewezen, o.a. met het argument dat de B.B.C. als staatsomroep officieel aan de godsdienst is gebonden. Maar er werd, zoals in het politiek rijpe Engeland meestal het geval is, een compromis bereikt, waarbij werd afgesproken, dat de humanistische organisaties zelf een dergelijke advies-instantie in het leven zouden roepen en dat deze de B.B.C. van advies zal dienen, als dit lichaam hier om vraagt.

Deze humanistische radioraad, als we het zo mogen noemen, is een succes geworden, ook al omdat men begrepen heeft, daarin een aantal mensen te moeten benoemen, die men wegens hun positie en maatschappelijke betekenis niet zou kunnen negeren. Men heeft alle krachten ingespannen om van die raad iets te maken en de B.B.C. heeft van haar kant graag gebruik gemaakt om adviezen in te winnen en gedane suggesties te overwegen. Het gevolg is dan ook, dat in toenemende mate zowel voor radio als televisie humanisten aan het woord komen en de Engelse luisteraars en kijkers met de humanistische denkbelden geconfronteerd worden. Een discussie voor de T.V. had o.a. tot gevolg, dat een kijkster schreef begrepen te hebben al jaren humaniste te zijn zonder het te weten. De raad is thans officieel erkend door de radio- en televisieautoriteiten en bevoegd verklaard tot het doen van voorstellen voor alle uitzendingen die daarvoor in aanmerking komen.

Teneinde de betekenis van radio en televisie voor de verbreiding van de humanische gedachten te versterken, zijn onze Britse vrienden er thans toe overgegaan luistergroepen op te richten, die regelmatig naar bepaalde programma's luisteren en daarover discussieren. Maar ze hebben ook nog een andere functie, n.l. om, als er naar hun mening onjuistheden over het humanisme gezegd worden, daarop te reageren. Waarbij men dan gebruik maakt van het in Engeland officieel erkende „recht op antwoord”, hetgeen betekent, dat men voor de radio onjuistheden mag weerleggen. Zover zijn we hier nog niet, maar wat niet is, kan komen.

mededeling

De kantoren van het Humanistisch Verbond zijn in de periode van 16 Juli tot en met 27 Augustus des Zaterdags gesloten.

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen. Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

Als U nu bestelt kunt U profiteren van de lage prijs van f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.

DE HERVORMING VAN HET LEED

Het is een onplezierig misverstand als men meent, dat vrijdenkers en humanisten het godsgeloof als een stommitieit of als een volksbedrog beschouwen. Natuurlijk worden er wel domme en soms bedriegelijke dingen gevonden in geloofsbelijdenissen en in theologische verhandelingen — maar daar struikelt men ook over buiten het gebied van de godsdienst.

Zonder veel omhaal mag in onze houding ten opzichte van eerlijk geloof in het bestaan van een God wel karakteriseren als een bepaald niet hovaardige geboeidheid voor het geweldige tafereel van het moeizame, gespannen zoeken van de mens, door alle tijden heen, naar innerlijke rust in een leven, dat onbegrijpelijk verloopt. Zelfkritiek noopt ons tot de erkenning, dat wij bij die historie niet alleen toezien, maar ook meedoen en op onze beurt worden gadeslagen.

Wie naar ons luistert moet dan horen, dat wij van mening zijn, dat het systematische godsgeloof een voortijdige stap zijwaarts is in de waan — maar we weten dat men niet voor zijn genoegen uitwijkt. Het godsgeloof — zo het oprecht en niet overwegend traditioneel van aard blijkt te zijn — is voor onze overtuiging een nooddrift om voor de verontrustende, logisch-onoplosbare onverenigbaarheden van ons bestaan een onderkomen te zoeken in de noodwoning van een wereld- en levensbeschouwing, waarin de tegenstrijdigheden van het leven onaangetast blijven, maar verdragelijk en ordelijk zijn vergaard tot één groot gaaf Raadsel.

Als wij zeggen dat dit voorbarig is, dan bedoelen we niet dat het lichtvaardig is.

Er zijn situaties in het leven die een verschrikkelijke ruïne van onze gelijkmoedigheid kunnen overlaten en in het bijzonder allerlei vormen van werkelijk leed ontblooten ons van onze gewone routine en berusting tegenover de wel eens onmenselijke aard van het leven.

Er is voor mijn gevoel geen geschrift ter wereld dat zo ruig en elementair de menselijke strijd met het lot, wanhopig en hopeloos, in beeld brengt als het Boek Job — duizend maal in tientallen talen bewerkt, steeds weer gemoderniseerder, maar nooit sterker dan in de oertekst. Het is het verhaal van de mens midden in het leed, waarbij geen mogelijkheid is voorbijgezien.

We beleven de ontsteltenis voor de ramp, de eeuwige verwarring van de in normen gebonden mens tegenover het blinde lot, maar ook alle verlokkingen der vrienden om de strijdigheid te verzoenen in één heilig vraagteken.

Het is een sober oud verhaal. Er leefde in Edom een man, genaamd Job, die goed was en braaf en daarbij ook zeer vroom. Het ging hem naar den vleeze en de voorspoed was hem in elk opzicht aan te zien. Een groot en welvarend gezin leefde op vruchtbare landerijen, waar vee te kust en te keur rondgraasde.

Op zeker moment echter stort dit geluk in. God, de Heer heeft van Satan de uitdaging aanvaard — de Boze mag proberen Jobs godsvrucht te verbrijzelen door hem het aardse welzijn te ontnemen.

Tevergeefs echter. Job zucht als hij ziet hoe zijn bomen verdorren, het vee krepeert en

de muren instorten. Maar hij zegt: De Heer heeft gegeven. De Heer heeft genomen. De naam van de Heer zij geprezen.

Maar dan tast Satan dieper door. God heeft hem toegestaan de beproeving te verscherpen en Job ook op zijn lichaam te treffen. En Job raakt overdekt met vuile zweren, schurkt zich van ellende en ongemak. Zijn familie deinst voor hem terug. Dan, in die gekwelde eenzaamheid, ontstaat in zijn borst de verschrikkelijke strijd tussen zijn besef van rechtvaardig te zijn geweest en zijn inzicht dat zulk lijden niet zonder betekenis kan wezen.

Zou hij gestraft worden? Waarvoor?

Als een klein klassiek drama verloopt de historie. Er is strakke eenheid van plaats, van tijd, van handeling. In vijf fasen ontwikkelt de tragedie zich. In de klacht van Job komt het conflict duidelijk voor ogen: wat is het doel, wat is de zin, wat is de betekenis van het leed? Waartoe heeft God ons het oordeel gegeven als wij niets vermogen? Wat kunnen wij verrichten onder Gods almacht? In drie golven komen dan de verschillende overwegingen van Jobs vrienden op hem af, in een genuanceerde climax. Zij beweren de zin van het lijden te kennen. De oorzaak van het leed is de zonde, want God is rechtvaardig. Job bezweert niet te weten, wat hij misdaan heeft. Hij smeekt om inzicht in de structuur van het leven: „Doe mij toch inzien waarom God mij bestookt?”

Op moeizaam zoekende, maar daardoor zo indrukwekkende wijze, schetst Job het onbegrijpelijke leven. Er is opbouw en afbraak, vreugde en leed — **zonder enig zedelijk verband.**

Maar de vrienden worden spitsvondiger. Voor alle eeuwen formuleert Elifas de benauwende drogreden van een arglistige God: die geweten zou hebben, dat Job onder de druk van lichamelijk lijden zich over de onrechtvaardigheid daarvan zou beklagen. En al mag dan in menselijke verhoudingen een straf onverdiend worden geacht, een insinuatie, dat God onrechtvaardig zou kunnen zijn, is de wezenlijke grond voor zonde en straf. Zo meent de onsterfelijke vriend Elifas!

Jobs antwoord bevat de enige mogelijkheid, die hem overgebleven is: hij verlangt een rechtgeding. Hij daagt God, de Alwetende uit voor zijn schuldeloosheid te getuigen tegen God de Almachtige. De vrienden verwijt hij hem hulpeloos en alleen te laten.

Het is ook een eenzaam probleem waar Job mee zit: de mens verkeert in dit leven met zijn oprechte gevoelens van recht en rede en billijkheid temidden van een werkelijkheid die verloopt onafhankelijk van zijn normen. Dáár grijpt God in met de verbijsterende machtsspreuk:

„Waar waart gij, toen ik de aarde grondvestte?”

„Wie heeft de grenzen der aarde gesteld?”

„Wie heeft de zee met deuren gesloten?”

„Hebt gij de poorten des doods ontdekt?”

En Job heeft geen ander antwoord dan de eenvoudige belijdenis van zijn menselijke toewijding. „Ik bevrijdde de ellendige die riep; en de wees en wie geen helper had. Ik word gezegd door wie dreigde onder te gaan en het hart der weduwe deed ik zinn-

gen. Voor de blinde was ik het oog, de kreupele was ik tot een voet”.

Ik moet u zeggen, dat deze visie van het oer-christendom mij bijzonder verwant voorkomt. Het is een tragische, vastberaden levensbeschouwing — en als zodanig was het een hoogst zeldzaam moment in de geschiedenis der mensheid. Vooraf ging een bewogen tijd van menselijk trachten naar een uitvlucht voor het leed.

De boeddhisten zochten het in de opvatting, dat in de vergankelijkheid aller dingen zowel de oorzaak van het leed alsóók de enige bron voor opluchting is gelegen. Radikaal rekenden zij af met het verscheurende leed, door elk positief verlangen naar verrukking bij voorbaat op te geven.

Bij de Grieken — wel verre van op een eiland van gelukzaligheid te wonen — bloeide de tragedie en werd op allerlei wijzen getracht rust in het lijden te vinden. Men wilde er van leren, men speurde naar de diepere zin van lijden en geluk — zonder resultaat overigens — tot in de levensleer van de Stoa de afkeer van het lijden een toppunt bereikte door de meest wanhopige verdediging te formuleren als de cultus van de zelfmoord. Seneca heeft het leven lief, dank zij de dood — doordat hij met deze dood het geweldigste wapen in handen heeft om het leven, zodra het ondragelijk wordt, eigenmachtig te verlaten. „De wijze”, zegt hij, „is waarlijk vrij, want hij is onkwetsbaar”.

In deze historie van **het lijden aan het lijden** is het Boek Job een heel zuiver moment. In de afwezigheid bij Job van iedere neiging om uit te wijken naar een drogreden die de tegenstrijdigheid schijnbaar oplost of in elk geval onderschoffelt, ligt de onvergankelijke betekenis. Job staat machteloos tegenover het leed, maar hij blijft staan!

De verdere ontwikkeling van het christendom zal steeds meer grond afstaan aan de gretige illusie dat het lijden eigenlijk geen lijden is, maar een verlossing, een hoogste openbaringsvorm van Gods liefde. In de historie van dit geloof heeft men het barre standpunt van Job niet kunnen handhaven. De dood — voor Job het onverbidelijke einde — werd voor het aanhankelijke christendom de poort naar het ware, nieuwe leven. In het lijden in elke vorm lag een unieke kans, met Gods genade, te geraken tot de diepste eenheid met Christus, het hoogste peil.

Zo heeft men ons het lijden ontfutseld. „Verblijdt U”, zegt Petrus, „naarmate gij deel hebt aan het lijden van Christus, opdat gij U ook met vreugde zult mogen verblijden bij de openbaring zijner heerlijkheid”.

Echte aanvaarding van het leed is dit bepaald niet, men heeft in wanhoop het leed de tanden uitgetrokken en ontdaan van al het afschrikwekkende en angstaanjagende. Men heeft Job verloochend.

Bij Job was God een onheilspellende, onmenselijke demon — **hij was zoals het leven:** grillig, onzeker, verraderlijk, onbereikbaar voor onze gevoelens van recht en rede. Dit is een tragische levensvisie, reëel en zuiver, waardig en mogelijk ook heroïek. Deze visie is ons verwant geloof ik.

Laat men ons vooral niet verkeerd begrijpen: we willen niet flink doen — maar we willen onze legitieme portie wezenlijk leed behouden. Wij willen niet knoeien met het onvermijdelijke menselijke leed dat bij het leven hoort, zoals daar is het verlies van die ons lief zijn: een kind, een vrouw, een vriend;

het verdwijnen van de jeugd, gebreken, nederlagen — kortom de vergankelijkheid en de betrekkelijkheid in elk opzicht. Dit elementaire leed is ons leed, het behoort bij ons leven en wij willen ervoor waken, dat men het ons niet ontnemt. Nogmaals, ik wil mijn best doen, dat u mij goed begrijpt. Mijn standpunt mag een vastberaden klank hebben, ik hoop er toch in te slagen de toon van de „ferme buitenstaander” uit mijn stem te weren.

Misschien dringen mijn woorden nu wel door in huizen waar akelig geleden wordt. Dan moet u goed weten, dat ik niet bedoel te zeggen, dat u blij moet zijn met uw leed. Integendeel. Maar ik weet niet of het u dan op dit moment helpt als ik zeg, dat u zich uw leed tot geen enkele prijs mag laten **ontfutselen** — zolang het er nog wezenlijk is. Het onvermijdelijke leed van uw leven is: **Uw onvervreemdbaar leed.**

Het is geen straf voor uw zonden! Het wezen van dat lijden — inzoverre het in de kern menselijk onvermijdbaar is — is niets anders dan lijden. **Niets anders!** Maar het is van het leven!

Dit inzicht is van buitengewoon belang. U moet maar eens denken over de wonderlijke paradox: dat het christendom in het algemeen in zijn gretigheid om het essentiële levensleed te likwideren, tegelijk tegen de vermijdbare, werkelijk overbodige vormen van het leed — zoals bijvoorbeeld tegen alle maatschappelijke bijverschijnselen — niets of slechts aarzelend iets heeft ondernomen. Hoe scherper men begrijpt en tot een eigen geestesgesteldheid heeft laten groeien: dat het leed als ervaring onvermijdbaar, onontkoombaar, ja voor een compleet leven zelfs onontbeerlijk is — des te vastberadener zal men zich keren tegen de vuige, lelijke, schamele vormen en bijverschijnselen van het lijden. Voor het ware geluk als ervaring — dat is: voor het waarlijk gelukken van het Leven, behoort het wezenlijke lijden erbij, maar het is beslist niet nodig dat de walgelijke plagen er zijn.

De vrome waan, die de zee van ellende waar de wereld eeuwenlang door wordt overspoeld, meent te moeten duiden als de vorm waarin Gods barmhartigheid zich aan ons openbaart, vergist zich fataal, door de blinde haast om zich emotioneel te redden van de verbijstering voor de harde werkelijkheid van het leven.

Het leed willen wij niet missen. Op geen enkele wijze, tot geen enkele prijs willen wij er ons ook mee verzoenen.

Wij willen er oog in oog mee staan, ónverzoenlijk, met angst en beven misschien, maar zonder af te laten van ons voornemen: het leed eindeloos te zuiveren, te bevrijden van onnodige, al te menselijke bijverschijnselen — om langs een oneindige weg het werkelijke leven te benaderen.

Op onvergetelijke wijze heeft die grote opruimer uit de vorige eeuw — David Friedrich Strausz — dit onder woorden gebracht: „Zodra de mens in staat is zijn angstig kloppend hart in beide handen te nemen en te bevelen:

Je moet stil zijn, je moet ophouden uit hoop en verlangen alléén een wereld op te bouwen, die er niet zijn kan. Je moet leren het leven te nemen zoals het is en van hieruit, uit die marmerharde maar mooie werkelijkheid het door arbeid verfraaien en veredelen. Eerst dan stromen verlangen en weten inéén!”

P. SPIGT.

CULTUURSPREIDING

Soms gebeurt het, dat ons, althans mijn leven afgrijpselijk vervelend daarchenen zeurt. De toestand, waarin men dan verkeert is door mijn huisapotheker Erich Kästner vastgelegd in een klaagzang, waarvan ik voor uw nut en mijn genoegen een strofe vertaal:

Wanneer een tram op straat aan ons voorbij rijdt,

Kan het gebeuren, dat men zich zeer verwondert,

Waarom men zich daar dan niet eenvoudig onder vlijt...

En die gevallen zijn er meer dan honderd, en dan beschrijft hij hoe vervelend het is steeds weer dezelfde handen te moeten wassen en dat men reeds moet geeuwen als men aan zichzelf denkt en zich meterslang de keel uithangt. En tenslotte eindigt hij, zoals ik tot nu toe ook geëindigd ben:

Maar och, ook zulke dagen gaan weer om En men gaat verder stevig aan te pakken.

De dokter knikt en zegt: Het zal wel zakken...

Ja, wie te slim is, wordt reeds weder dom. Omdat ik dit vers van Erich al geruime tijd ken, maakte ik mij niet zo ongerust, toen ik verleden week na een eindeloos handenwassen en geeuwen (en scheren, maar daar schijnt Kästner geen last van te hebben) mezelf meterslang de keel uit ging hangen. „Och”, zo dacht ik, „het laatste couplet zal ook wel weer komen”.

En ziet, daar belde een vriend op om te vragen of ik met hem meewilde om „De Koopman van Venetië” te gaan zien, die dit jaar in het landelijke Diever contractbreuk pleegt jegens een oude Israëliet en die zich niet ontziet het halve vermogen van de bejaarde bankier aan te nemen uit de handen van twee dames, die door een samenweefsel van verdichtselen een domme doge in de boot genomen hebben. Het is zonder meer duidelijk, waarom deze zaken, die het daglicht niet verdragen, des avonds en op een afgelegen plaats ten tonele worden gevoerd. Nu is het niet zo eenvoudig om vanuit de randstad het dingspel Diever te bereiken en daarom was het zo plezierig, dat de vriend over een eigen vervoermiddel beschikt.

Zo reden wij opgewekt koutend, nu eens een sigaar rokend en dan weer iets peuzelend oostwaarts. Op een van die schone gedeelten van de Veluwe, die nog niet ontgonnen zijn door het departement van Oorlog, hielden wij geruime tijd stil om een versterkende maaltijd tot ons te nemen en ons geestelijk voor te bereiden op de confrontatie met een der grootste dramaturgen van alle tijden.

Ik kan u zeggen, dat, toen ik mij onder de dennen had neergevlijd, ik aan een tram-

baan niet de minste behoefte meer had. Ik had vrede met de gehele wereld en bedacht met instemming, dat de zon pleegt te schijnen over goeden en bozen, zodat op dit ogenblik althans Antonio en Shylock ieder hun deel kregen. Op dat ogenblik had ik niet zo'n behoefte dit immorele stuk van een zestien-de-eeuwse Osborn te gaan zien, maar toen sprak mijn vriend, die zich onledig had gehouden met het programma: „Ga toch liever naar Diever” en voort ging het.

Het was voorbij Zwolle, dat het leven, dat enkele dagen geleden nog zo kleurloos scheen opeens zo verrassend veelvormig bleek. Want daar stonden wij, die op weg waren naar de cultuur plotseling tegenover een van de meest barbaarse verschijnselen, die de huidige civilisatie kan opleveren.

Daar kwam als een verwoestende orkaan een onafzienbare rij automobielen en motorfietsen aanrazen. De berijders kwamen van een wedstrijd, waarbij niemand minder dan 120 kilometer per uur reed en dat had hen blijkbaar zo aangegrepen, dat zij het nu ook wilden doen. Twee, drie, vier rijen dik snelden zij met luid geraas over de volle breedte van de weg. Ondanks de meer dan verkwikkende zonnestralen waren zij van top tot teen in leer gehuld en gedekt met helmen om in geval van ongeval tenminste hun schedels zo goed mogelijk te beveiligen.

Het was een ontmoedigend gezicht. Sinds William Shakespeare zijn citatenrijke stukken dichtte hadden 350 jaar dichters, denkers, geleerden en wijzen hun schatten aan de mensheid gegeven. Waartoe? Opdat zij met starre ogen en met grote snelheid en veel kabaal de verkeerde kant zouden kunnen oprijden. Want geen der dwazen ging naar Diever. Ze gingen liever naar een benzinepomp en naar het maandagse nieuws: Verkeersongelukken tijdens het weekeinde.

Zodra de mogelijkheid zich daartoe aanbood, zijn wij een zijweg ingeslagen en om met Jaapje te spreken reisden wij ongestoord moedig voort naar Frederiksoord. En vandaar naar Diever.

Diever is in menig opzicht een achtergebleven plaatsje. Wij zagen er weinig of geen lichtreclames en geen enkele torenflat. Maar vermoedelijk is de gemiddelde Shakespeare-kennis in Diever groter dan waar ook in Nederland. En met de gemeenschapszin stond het er aanmerkelijk veel beter dan op de weg tussen Zwolle en Meppel.

Toen wij, nog diep onder de indruk ons warme worstje aten, hebben wij tot elkaar gezegd, dat er nu toch werkelijk iets gedaan moest worden aan de cultuurspreiding. Laat Diever eens aan de gemotoriseerde randstad komen leren hoe een mens ook in 1960 nog enigermate zijn zelfrespect kan bewaren.

H. H.

lezingen voor de radio

di. 5 juli AVRO 16.00 uur	P. A. Pols: Verouderde begrippen?
zo. 10 juli VARA 9.45 uur	Mevr. mr. H. Singer-Dekker: „Mensen zijn redelijker dan U denkt”.
zo. 17 juli VARA 9.45 uur	Th. W. Polet: „Waarom zouden we ons druk maken”.
zo. 24 juli VARA 9.45 uur	C. van Rijsinge: „Eerbied voor de mens”.
zo. 31 juli VARA 9.45 uur	H. G. Cannegieter: „Humanistische lectuur”.
zo. 7 aug. VARA 9.45 uur	Dr. H. Jansen: „Verloren kansen”.
zo. 14 aug. VARA 9.45 uur	Chr. Hennekes: „Zo varen de scheepjes voorbij”.